

GAZİLER (BARDIZ) CAMİİ'NDEN ÜÇ KİLİM

Okt. Hurisel HATİPOĞLU*

Eski adı Bardız veya Barduz olarak yazılıp söylenen bu yer, Erzurum'un kuzeydoğusundaki ilçelerinden biri olan ve merkezden 180 km. uzakta bulunan Şenkaya ilçesine bağlı bir yerleşim merkezidir. Gaziler, kalesi, çam ormanları, balı ve kilimi ile eskiden beri meşhur olan bir yerdir.¹ Bardız adı 1960 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından "Gaziler" olarak değiştirilmiştir.²

Makalede seçtiğimiz üç kilim, Gaziler camii'ndendir. Cami , Gazilerin tam ortasında, tarihi kalenin batı yamacındadır. Giriş kapısı üzerinde H. 1161 (M.1748) tarihli güzel bir kitabeye sahiptir. Caminin mimarı Sertzade Molla Ali olup, Hassa silahşörlerinden bir zat tarafından yaptırılmıştır. Tek ve yayvan kubbesi kurşunla örtülüdür.³

1996 yılında "Erzurum Merkez ve Bazı İlçelerinde Bitkisel Boyalar İle Boyanmış Halı ve Kilim Örneklerinin Tesbiti Üzerine Bir Araştırma"konulu proje çerçevesinde, yörede yapılan araştırmada Gaziler camii'nde tespit ettiğimiz üç kilim incelemeye değer görülmüştür.

1 Nolu Örnek: Fotoğraf 1

Saf seccade olarak dokunmuş olan kilimin boyutları; 134x183 cm.dir. İlikli kilim tekniği ile dokunmuş olan kilimin çözgüsü ve desen ipliği yünden yapılmıştır. Kullanılan renkler kırmızı, yeşil, kahverengi, sarı ve beyazdır.

Seccade üç altta, üç üstte olmak üzere altı mihrab düzenine sahiptir. Mihrabların dört tarafını beyaz zeminli çengel motifli ince bir bordür çevrelemiştir (Şekil 1). Mihrabların zemini; elibelinde, muska ve pıtrak motifleriyle dolgulanmıştır (Şekil 2, 3, 4). Mihrab formu, yukarıya doğru sivrilen baklavadan oluşmuştur. Mihrab boşluklarında ibrik, yıldız ve çiçek motifleri yer almıştır (Şekil 5, 6, 7, 7a). Kilimin sadece iki kenarını ince bir bordür çevrelemiştir. Bu bordür kahverengi zemin üzerine sarı, kırmızı renkte elibelinde motifinin birbirini izlemesiyle oluşmuştur (Şekil 8). Kilim ile ilgili yapılan kaynak taramasına göre

* Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü, ERZURUM

¹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İst.1960,s.525; Hamza Gündoğdu , "Geçmişten Günümüze Erzurum Ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar" *Şerh-i Mübarek Erzurum*, Ankara 1988, s.232.

² *Erzurum Vilayeti*, Harita Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara 1960,s.36.

³ Konyalı,a.g.e.,s.527.

Kars yöresi kilimleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir⁴ (Fotoğraf 2). Kilimin Kars yöresine ait olabileceğini kuvvetlendiren bir diğer olgu da önceleri Ardahan ilinin Oltu ilçesine bağlanan 14 köyü ile birlikte Bardız, 1927’de Ardahan ilinin ilçe haline dönüştürülmesiyle Kars’ın Sarıkamış ilçesine bağlanmıştır.⁵

2 Nolu Örnek :Fotoğraf 3

Kilimin boyutları 146x190 cm.dir. İlikli kilim tekniği ile dokunmuş olan kilimin çözüğü ve desen ipliği yünden yapılmıştır. Kullanılan renkler kırmızı, yeşil, sarı, pembe, beyaz ve siyahtır. Zemin, dokuz şeritli boyuna ince bordürlerle ayrılmıştır. Bu bordürlerin içinde zikzak olarak ejder motifi yer alır (Şekil 9). Ejder veya ejder ayakları adı verilen aktarmalı, simetri olmayan ve dokuma boyunca şeritler, bantlar halinde devam eden bu karakter orta zemindeki genel desen şemasını oluşturur.⁶ Kilimin siyah zeminli bordür motifi sarı, kırmızı, yeşil ve beyaz renkte koç boynuzu motifinin yan yana sıralanmasından meydana gelmiştir (Şekil 10). Kilimle ilgili yapılan araştırma sonucunda Sivas cicimleri,⁷ (Fotoğraf 4) Sivas Zara⁸ (Fotoğraf 5) halılarında kullanılan zemin motifleri ve kompozisyon özellikleri, kilimin Sivas yöresi dokumalarıyla benzerliğini ortaya koymaktadır.

3 Nolu Örnek: Fotoğraf 6

Kilimin boyutları 217 x 380 cm.dir. İlikli kilim tekniği ile dokunmuş olup çözüğü ve desen ipliği yünden yapılmıştır. Kullanılan renkler kırmızı, yeşil, gri, sarı, pembe, kahverengi ve siyahtır. Kilim zeminini içiçe farklı renklerde üç baklava madalyonla bölünmüştür. Gaziler yöresinde bu kilime “Küpelî Top” denilmektedir. Bu ismin verilmiş nedeni ise, madalyonları çevreleyen karanfillerin ilk bakışta küpelere benzetilmesinden dolayıdır⁹ (Şekil 11). Kilimin zemininde yıldız, çiçek ve kuş motifleri yer almıştır (Şekil 12, 13, 14), (Fotoğraf 7). Kilim, siyah zeminli ve karanfil motifinin kullanıldığı geniş bordüre sahiptir.

Bu kilim, yöre halkı tarafından Bardız kilimi olarak tanımlanmasına ve üzerindeki motifleri isimlendirmelerine rağmen, bugün bilinen Bardız kilimlerinden tamamen farklıdır.

⁴ *Anatolian Kilims I*, Republic Of Turkey Ministry Of Culture, Ankara 1995, Code 049; Güran Erberk, *Kilim Catalogue No 1*, Ankara 1990, Cat. No 54.

⁵ *Erzurum Vilayeti, a.g.e., s.36.*

⁶ Fahrettin Kayıpmaz, “Türk Halı Sanatında Az Bilinen Bir Örnek Eski Zara Halıları” *Kültür ve Sanat*, Ankara, Eylül 1994, sayı 23, s.59.

⁷ *Turkish Handwoven Carpets II*, Turkish Republic Ministry Of Culture, Ankara 1988, Code 0185.

⁸ *Turkish Handwoven Carpets I*, Turkish Republic Ministry Of Culture, Ankara 1988, Code 0082.

⁹ Neriman Görgünay, “Bardız Kilimleri”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1983, Cilt V, Maddi Kültür, s. 97.

SONUÇ

Gaziler (Bardız) yöresinde yaptığımız araştırmada, tespit edilen üç kilimden ikisinin farklı yörelere, bir diğersinin de Gaziler yöresine ait olması nedeniyle tanımları yapılmıştır. Farklı yörelere ait bu kilimlerin motif ve kompozisyon özelliklerinden dolayı birincisinin Kars yöresi, ikincisinin de Sivas yöresi kilimleriyle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Üçüncü kilim ise yaygınlıkla çiçek motifleriyle bezenmiş Bardız kilimlerinden farklı özellikler göstermektedir. 1996 yılındaki bu araştırmada Gazililerin camideki bu kilimlere sahip çıkması ve korunması takdire değer bir davranıştır. Temennimiz, Türk kültür mirasına ait bu tür eserlerin titizlikle korunup gelecek nesillere aktarılmasıdır.

KAYNAKLAR

- Anatolian Kilims I*, Republic Of Turkey Ministry Of Culture, Ankara 1995, Code 049.
- Erzurum Vilayeti*, Harita Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara 1960.
- ERBERK, Güran, *Kilim Catalogue No 1*, Ankara, 1990. Cat. No 54.
- KAYIPMAZ, Fahrettin, "Türk Halı Sanatında Az Bilinen Bir Örnek Eski Zara Halıları" *Kültür ve Sanat*, Ankara, Eylül 1994, Sayı 23, s. 57-60.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İst.1960.
- GÖRGÜNAY, Neriman, "Bardız Kilimleri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1983, Cilt V, s.89-101.
- GÜNDOĞDU, Hamza, "Geçmişten Günümüze Erzurum ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar" *Şehr-i Mübarek Erzurum*, Ankara 1988, s.232-234
- Turkish Handwoven Carpets I*, Turkish Republic Ministry Of Culture, Ankara 1988, Code 0082.
- Turkish Handwoven Carpets II*, Turkish Republic Ministry Of Culture, Ankara 1988, Code 0185.

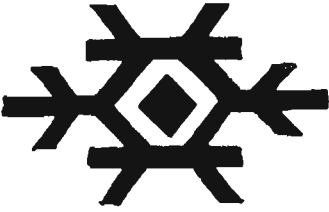
Şekil 1

Şekil 2

Şekil 3

Şekil 4

Şekil 5

Şekil ,6

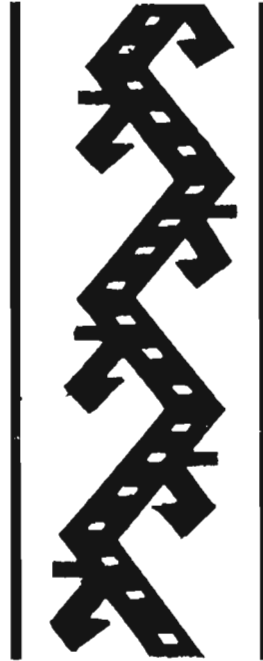
Şekil 7

Şekil 7a

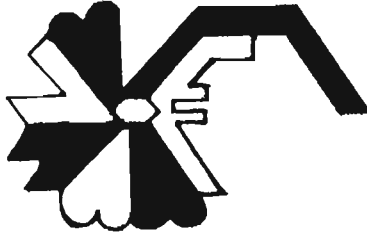
Şekil 8

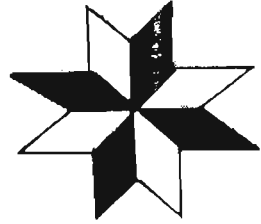
Şekil 9

Şekil 10

Şekil 11

Şekil 12

Şekil 13

Şekil 14

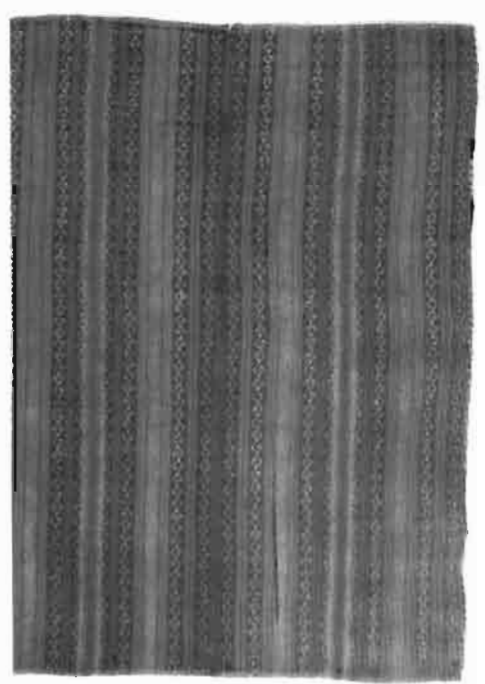
Resim 1 :

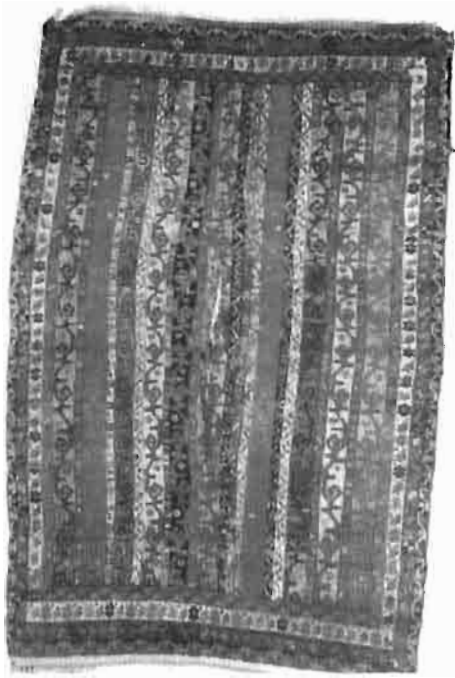
Resim 2 : (Anatolian Kilims I)

Resim 3

Resim 4 (Turkish Handwoven Carpets I)

Resim 5 : (Turkish Handwoven Carpets I)

Resim 6

Resim 7